

Віталій Козюба

НАУКОВА КОМПЛЕКТАЦІЯ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

9 квітня 2014 року виповнилося два роки від дня створення Музею історії Десятинної церкви (МІДЦ) згідно з наказом Міністерства культури України № 320. Мета створення нової музейної установи – проведення наукових досліджень, вивчення й популяризація історичного минулого України, ознайомлення відвідувачів з історією та культурою Давньої Русі з використанням матеріалів із розкопок Десятинної церкви та прилеглої до неї території. Для досягнення цієї мети було заплановано проведення консервації та музеєфікації різночасових об'єктів на згаданій території, а також побудову стаціонарної сучасної експозиції з використанням матеріалів, які зберігаються в різних музейних закладах Києва, зокрема Національному музею історії України (НМІУ), Національному заповіднику «Софія Київська» (НЗСК), Наукових фондах та Науковому архіві Інституту археології НАН України (ІА), в інших бібліотечних та архівних установах.

При створенні МІДЦ Міністерством культури України, на жаль, не було вирішено питання надання стаціонарного приміщення для функціонування Музею і створення юридичного механізму можливої передачі до МІДЦ, хоча б і на тимчасове зберігання, експонатів з державних музейних установ України. У зв'язку з цим надважливе питання створення музейних фондів, у несприятливих умовах скромного фінансування та відсутності приміщення фондосховища, яке б відповідало визначеним законодавством нормам зберігання експонатів, лягло на плечі невеликого колективу Науково-дослідного відділу фондів МІДЦ.

Як відомо, метою науково-фондової роботи кожного музею, незалежно від його профілю, є створення оптимальних умов для відбору, зберігання, вивчення та використання музейних предметів. Робота з фондами складається з кількох етапів:

- 1) комплектація музейних фондів;
- 2) облік музейних фондів, тобто, закріплення за відібраними предметами певного юридичного статусу;
- 3) зберігання музейних фондів – заходи, спрямовані на захист музейного зібрання від псування, дотримання режиму безпеки, забезпечення доступності фондів для використання як самим музеєм у своїй діяльності, так і іншим установам та особам;
- 4) науково-дослідницька робота з колекціями задля введення їх до наукового обігу, у тому числі й шляхом організації стаціонарних і тимчасових експозицій, виставок тощо. Слід підкреслити, що наукові дослідження можуть проводитися на всіх стадіях фондової роботи, у тому числі й під час комплектації.

Діяльність кожного музею починається з комплектування його фондів. Вважається, що без створення й опікування своїми колекціями він не може виконувати своїх соціальних функцій – документування процесів і явищ, які відбуваються в суспільстві під час історичного розвитку останнього. Тому наукова концепція комплектації музейних фондів є органічною складовою наукової концепції музею. Вона має містити узагальнене системне уявлення про завдання, напрямлення, форми й методи комплектації згідно з профілем музею та його місцем у музейному просторі держави. У ній визначаються кри-

терії відбору матеріалу до фондів з урахуванням цілей і задач музею. Наукова концепція комплектації музейних фондів МІДЦ перебуває нині на стадії розробки.

Актуальним у фондовій роботі МІДЦ є визначення поняття «музейний предмет», адже критерії експертних оцінок, які дозволяють виділяти предмети музейного значення з метою їх включення до фондів, залежать від профілю музею, характеру та масштабів його експозиційної роботи тощо. Для МІДЦ одним з головних напрямів роботи є просвітницька діяльність, тому важливим фактором при комплектації є врахування саме експозиційних завдань нашого Музею.

Розрізняють п'ять способів (видів) комплектації музейних фондів: систематичне, тематичне, комплексне, інформаційне комплектування, а також музеєфікація. Зупинимось на тих з-поміж них, що є актуальними або перспективними для МІДЦ.

Комплексне комплектування характерне для невеликих музеїв, які мають невеликі площі фондосховищ та експозиції, обмежену кількість працівників. Воно об'єднує завдання систематичного та тематичного комплектування. Для тематики МІДЦ можна запропонувати кілька основних блоків комплектації і, відповідно, органічно поєднаної з останньою експозиційною діяльністю, про що мовилося вище:

- 1) історія Десятинної церкви;
- 2) Десятинна церква як пам'ятка архітектури (будівельні матеріали, оздоблення, варіанти чисельних графічних реконструкцій та макетів храму кінця X – XIII ст. та XVII–XVIII ст.);
- 3) культура Давньої Русі;
- 4) прийняття і розвиток християнства на Русі (ікони, хрести, інші культові речі);
- 5) історія археологічних досліджень Десятинної церкви;
- 6) Десятинна церква в мистецтві та культурі (фото, літографії, малюнки, картини, сувенірна продукція).

В об'єктивно складних умовах формування фондів МІДЦ важливо не піддатися спокусі прийняття предметів, музейна цінність яких є сумнівною або не відповідає профільній діяльності закладу, не перетворити фонди на еkleктичну збірку антикваріату, яка неспроможна буде сформувати індивідуальний образ музею, зокрема, його експозиції.

Інформаційне комплектування є найбільш ефективним у сучасній тенденції гуманізації знання й використання технологій для його розширення. Суть цього виду комплектації полягає в зборі інформації про всі артефакти, пов'язані з тематикою музею, незалежно від їх входження чи не входження до збірки цього музею. Інакше кажучи, результатом цього напряму комплектування є не фізична присутність колекцій у фондах, а об'єктивна, повна, системна інформація про ці колекції, яка є доступною. Продуктом інформаційного комплектування постають електронні каталоги та інші бази даних, віртуальні експозиції і взагалі музеї.

Приємно відмітити, що розглядуваний напрям комплектації фондів одразу почав реалізовуватися в МІДЦ. На сьогодні створено електронну базу даних щодо понад 600 експонатів, пов'язаних із Десятинною церквою, які зберігаються в фондах НЗСК та НМІУ. Ця база постійно нарощується; її використання відкриває можливості для науково-дослідницької та експозиційної роботи, а також реалізації міжмузейних проектів зі створення виставок та проведення інших профільних заходів.

Перспективним для МІДЦ є музеєфікація залишків Десятинної церкви. Головне завдання цього процесу – перетворення нерухокої пам'ятки історії та різних архітектурно-археологічних об'єктів, які входять до її комплексу, на об'єкти музейного показу з метою їх консервації та збереження в тому вигляді, у якому вони дійшли до нас, подальшого наукового дослідження й активного залучення до сучасної культури і просвітництва.

Реалізація перерахованих вище видів комплектації фондів може бути забезпечена різними формами діяльності, зокрема:

- 1) участю МІДЦ в роботі наукових експедицій ІА НАН України;
- 2) науковими відрядженнями співробітників (з метою вивчення й опису знахідок з розкопок Десятинної церкви, які зберігаються в музейних збірках поза межами Києва чи України);
- 3) обмінами, у тому числі й інформацією про експонати, між музеями;
- 4) закупівлями предметів та колекцій за рахунок музейних коштів;
- 5) співпрацею з дарувальниками та меценатами (як приватними особами, так і установами);
- 6) залученням до музейної збірки випадкових знахідок.

Слід наголосити, що при реалізації останніх трьох із перерахованих форм діяльності музею для поповнення його фондів слід орієнтуватися лише на ті експонати, походження яких є прозорим. На жаль, в Україні нині процвітає грабіжництво й нелегальний ринок археологічних предметів, частина з яких через продаж чи дарування може потрапити до приватних колекцій і навіть до державних музеїв. Такий обіг археологічних предметів нелегального походження є протизаконним, а комплектування останніми музейних фондів завдає шкоди репутації самих музеїв.

Підсумовуючи огляд основних питань, пов'язаних із проблемою комплектації фондів МІДЦ, слід ще раз нагадати головні етапи цього процесу. Перший етап комплектації – створення наукової концепції комплектування фондів, у якій чітко визначені: джерела фінансування; переважні та можливі способи отримання музейних предметів; задачі збирання й способи комплектації; критерії відбору предметів з урахуванням цілей і завдань, що стоять перед музеєм; можливості організації роздільної системи збирання, консервації та реставрації експонатів; можливості здійснення на базі музейного збирання наукової роботи.

На другому етапі комплектування формулюються конкретні теми, аналізуються колекції інших музеїв, створюються бази даних щодо експонатів, реалізуються різні види комплектування, у результаті чого музей отримує та оформлює предмети на тимчасове збирання. На заключному етапі відбувається включення отриманих предметів до музейного збирання. Цей процес передбачає колективну експертизу, що здійснюється за допомогою фондово-закупівельної комісії (ФЗК) музею. Остання вивчає прозорість походження представлених предметів, провадить їх експертизу і відбір. Рішенням ФЗК відібрані предмети набувають статусу музейних предметів із їх включенням до фондів музею.

Комплектація музейних фондів є безперервним процесом, який постійно супроводжує роботу музею, а якість комплектації свідчить про професіоналізм співробітників музейної установи.

Література

1. *Божко Л.К.* Проблеми комплектування фондів музею на сучасному етапі // Музей і майбутнє. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 40–44.
2. *Бычкова Ю.А.* Некоторые проблемы комплектации фондов в музеях исторического профиля // Музеи и современность. Комплектование музейных коллекций : сборник научных трудов НИИ культуры. – М., 1982. – Вып. 114. – С. 8–19.
3. *Основи історичного музеєзнавства.* – К., 2007.
4. *Пищулин Ю.П.* О научном комплектовании музейных фондов // Актуальные проблемы фондовой работы музеев : сборник научных трудов НИИ культуры. – М., 1979. – Вып. 83. – С. 3–13.
5. *Поправко Е.А.* Музееведение. – Владивосток, 2005.
6. *Рутинський М.Й., Стецюк О.В.* Музеєзнавство. – К., 2008.